

Boross F. László: Világnézet és elszántság.

Az »elszántság« kifejezés köznapi értelemben nem pontosan fedi ugyanazt a fogalmat, amit vele jelölni akarunk, de jobb híján ezt a szót kell használni, mely itt nem a bátorságnak nagyobb fokát jelenti, hanem egy, a kockázattal ellentétes negatív biztos állapotot, melynek következményeként nagy értékek, sőt néha az egész élet egy szubjektíve már előre látható bizonyossággal vesztés lapra tétetik fel. A kérdésből kikapcsolódnak a válásos és hasonló önfeláldozások is (Krisztus, Husz, etc.), melyeknél túlvilági ideológiák, az életnek a halál utáni folytatását szuggereálják és ezáltal csökkentik a hozott áldozat szubjektív nagyságát.

Itt csak azokról az önellenes cselekvésekről van szó, melyek alanyai egy minden távolabbi ideáltól független szociális aktivitással (rendszerint a szociális élet minősége folytán) szubjektív értékben is csökkent egyéni életüknek éppen szubjektív értékét, életükről való saját értékelésüket akarják kiegészíteni. És pedig oly módon, hogy – legtöbbször életük tényleges, vagy vélt*) legvégén – még legalább egy pillanatra élettartamutó objektív (külső) oldalának, melynek központja rendszerint a szociális élet, saját kívánságuk irányába hatalmas lökést adnak, vagy vélnek adni.

A kérdés ez: Hogyan van az, hogy emberek oly tetteket követnek el, melyek a meglévő körülmények között, szinte feltétlen bizonyossággal, életük elvesztését vonják maguk után és pedig anélkül, hogy világnézetükben foglya posthumus értéknyereség-elképzelésnek csak némi lehetősége is volna, melyek indítóokai tehát tisztán momentán vonzások!? És mi az érték-differencia, melynek pillanatnyi felélése oly nagy befektetéseket tesz szubjektíve érdekessé, mint az egész élet?

A szó mai értelmében vett kultúrembert a többi embertől az különbözteti meg, hogy világnézete van. A világnézet az emberi öntudat oly egysége, mely az összes külső behatásoknak és az összes belső reakcióknak szerves erdője. A világnézettel bíró embereket az emeli a világnézettelen emberek fölé, hogy életüknek van objektív alapja, van objektív mértékegysége az átélések értékeléséhez. Mert igaz ugyan, hogy a világnézet is végeredményében szubjektív tény, de a szubjektív lehetőségek határai között immanens és ezzel az immanens voltával adja meg aktuális átéléseknek hozzámérhetőségét.

* pl. Adler Frigyes.

Természetes, hogy a világnézet immanenciája nem úgy érthető, mintha maga a világnézet megváltozhatatlan, fejlődésmentes objektum volna, mert hiszen mindén újabb átélés bővíti a világnézetet, amennyiben fenti definíció szerint a világnézet nem egyéb, mint az összes átélések erdője (átélés = hatás + reakció), hanem hogy az értékelés funkciójának törvényszerűsége állandó, vagyis minden átélés az addigi összes átélések pszihikai erdője mint egység által értékeltetik, míg a világnézettelen embereknél az egyén múltjának csak bizonytalanul és ösztönszerűleg kiválasztódó részei reagálnak az (aktuális átélésekre).

Az értékelésnek két (kategóriája van: vagy parallel az átélt tény, vagy állapot az átélő alany élettudatának egységéből (világnézetéből) eredő tendenciákkal, ez esetben nem vált ki cselekvést, hanem az élvezetnek, vagy nyugalomnak megfelelő fokát, – vagy ellenkezik a világnézetbeli tendenciákkal, (világnézettek embereknél a momentán győzedelmes tendenciákkal, de ez a cikk keretébe nem tartozik) – az ily átélés saját megszüntetésére, vagy megváltoztatására vagy hatásainak! ellensúlyozására irányuló cselekvést vált ki.

A normális életben a cselekvési képesség állandóan egyensúlyozható arányban áll a második csoportbeli élményekkel, illetve állapotokkal. Előfordul azonban, hogy a világnézetből folyó, tendenciákkal ellentétes átélések oly sűrűek, illetve a tendenciákkal ellentétes állapotok oly intenzívek lesznek, hogy az alany ellenálló-, illetve cselekvő képességre kisebb arányban pótoltatik, mint amilyen arányban cselekvési motívumai nőnek, minek következtében megbomlik az egyensúly, illetve a cselekvő képesség ökonómiaja; annyira, hogy ezt maximális intenzitású cselekvés sem képes az adott világnézet keretén belül helyreállítani.

Ennek az egysúlytalanságnak kétféle lehet a következménye: vagy következetes marad az alany a világnézetéhez és akkor ezt minden erejének egy pontban koncentrálásával cselekvésbe igyekszik igenlenni akár élete látán, vagy fel kell adni világnézetét, ami által eddigi életének értéke, minden életbefektetése, elvesz és hátralevő élete, vagy az állati vegetálás unalmába sülyed, vagy öngyilkosságba vezet.

Mert minden magasabb rendű, vagyis tudatos fejlődéstendenciájú életnek van egy lelki standardja, melyen alul az élet (az alany saját érzékelésében) kevesebb, vagy legjobb esetben egyenlő értékű a nem-élettel.

Az ilyen negatív értékű állapotból (amire köznapi nyelven is azt mondjuk: ez már nem élet), két kivezető út van:

a) vagy ezt a fizikailag eleven »nem-életet« fizikailag sem eleven nem-életté változtatni, vagyis: az öngyilkosság; mert az olyan »nem-élet«, amelybe az egyén legalább nem érzi a nemlétet, szubjektíve sokkal előnyösebb, mint az olyan élet, mely állandóan éli saját értékének negációját, vagy

b) a meglévő energiákat akár az élés időtartamának megrövidítésével addig koncentrálni, míg az élet legalább egy időpontnyira újra eléri a magjának érdemesség fokát.

A határozott világnézettel nem bíró egyének a két lehetőség közül természetzerűleg az öngyilkosságot, vagy a lelki öngyilkosságot (fatalizmus, quietizmus) választják, mert aktuális életcéljaik megghiúsulása után nem marad objektív céljuk, amelynek irányában megmaradt léletenergiájukat feléljék.

A világnézetükhöz konzekvens egyének sohasem követnek el öngyilkosságot, hanem aktuális életcéljaik megghiúsulása után még mindig megmarad az immanens életcél: világnézetüknek minden reménytelenség ellenére is igenlése.

Az ily állapot szokta létrehozni a legelszántabb »nagy tetteket« melyeknél az élet szubjektív értéke annyira kicsiny az objektív életcél még megvalósítatlan részéhez viszonyítva, – illetve helyesebben az utóbbi annyival hatalmasabb az előbbinél, hogy itt már nincs szó a tett életre káros következményeinek meggondolásáról, hanem csak egy feltétlen aktivitási kényszerről, arról, hogy minden másra való tekintet nélkül a világnézetnek megfelelő cél irányában valamit, illetve mindent, amit csak lehet, tenni kell.